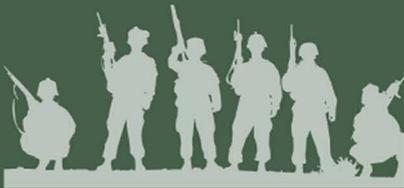

Наукові перспективи
Видавнича група

ЖУРНАЛ
Національні інтереси

України

*Творимо переможне
майбутнє України разом*

2(19)
2026

Військова академія (м. Одеса)

Видавнича група «Наукові перспективи»

*Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного
управління*

«Національні інтереси України»

№ 2(19) 2026

Military Academy (Odesa)

Scientific Perspectives Publishing Group

*All-Ukrainian Assembly of Doctors of Science in Public
Administration*

«National interests of Ukraine»

№ 2(19) 2026

ISSN 3041-1793 Online

УДК 0/3+7/8]:001.31](477)(051)

DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2\(19\)](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2(19))

**“Національні інтереси України”:
науково-практичний журнал. 2026. № 2(19) 2026. С. 1790**

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України #1415 від 02.10.2024 журнал включений до Переліку наукових фахових видань України, категорія “Б”, спеціальності: 081 Право; 281 Публічне управління та адміністрування; 256 Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності); 051 Економіка; 052 Політологія

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 10.12.2024 № 1721 журналу присвоєно категорію “Б” зі спеціальностей: К1 Державна безпека; К2 Безпека державного кордону; К6 Забезпечення військ (сил)

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління (Рішення від 10.02.2026, № 5/2-26)

Програмні цілі журналу: публікація оригінальних наукових статей із найактуальніших питань національної безпека та оборони для розвитку, удосконалення української національної науки та освіти; організація наукових дискусій

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible та до міжнародної пошукової системи Google Scholar

Рік заснування: 2024

Журнал виходить раз на місяць

Згідно Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15.01.2018 № 32, повнотекстовий доступ до наукових статей Журналу, представлений на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського НАН України та в Національному репозитарії академічних текстів

Ідентифікатор медіа - R40-05711

Редакційна колегія:

Головний редактор:

Братко Артем Володимирович – доктор військових наук зі спеціальності «Охорона державного кордону», доцент, професор кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)

Члени редакційної колегії:

- **Романенко Євген Олександрович** - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, полковник Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України, Президент громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)
- **Катеринчук Іван Степанович** - доктор технічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, учений у галузі озброєння та військової техніки
- **Мисик Анатолій Борисович** - доктор військових наук зі спеціальності охорона державного кордону, професор, професор кафедри національної безпеки та управління факультету підготовки керівних кадрів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)
- **Мосов Сергій Петрович** - доктор військових наук, професор, професор кафедри авіації та авіаційного пошуку і рятування Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту (Київ, Україна)
- **Козубцов Ігор Миколайович** - доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри бойового застосування підрозділів зв'язку, доцент кафедри військово-гуманітарних дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут (Київ, Україна)
- **Помаза-Пономаренко Аліна Леонідівна** - доктор наук з державного управління, начальник наукового відділу проблем державної безпеки навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України ДСНС України (Харків, Україна)
- **Агаєв, Фірудін Т.** - доктор технічних наук, професор, професор Інституту інформаційних технологій НАНА, Баку, Азербайджан (Азербайджан)
- **Гайоз Парцхаладзе** - професор кафедри військової інженерії та будівництва Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Грузія)
- **Грегорі Заротіадіс** - доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки і політичних наук Університету Арістотеля в Салоніках, Салонікійський університет, (Греція)
- **Тарадуда Дмитро Віталійович** - кандидат технічних наук, доцент, заступник начальника кафедри організації та технічного забезпечення аварійно-рятувальних робіт факультету цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України ДСНС України (Харків, Україна)
- **Швець Катерина Павлівна** - доктор наук з державного управління, доцент (Київ, Україна)
- **Потеряйко Сергій Петрович** - доктор наук з державного управління, професор, заступник начальника науково-організаційного відділу Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту (Київ, Україна)
- **Марутян Рена Рубенівна** - доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри глобальної та національної безпеки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
- **Левченко Ігор Славович** - кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри забезпечення паливом та мастильними матеріалами Військової академії (м. Одеса)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори

ЗМІСТ

РОЗДІЛ «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»

Акімов О.О., Федорович В.В., Шикуча Р.Р., Серга А.І. <i>ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ВІДМОВУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ З МОТИВІВ СОВІСТІ: НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА ТА СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ</i>	21
Берсименко С.П. <i>ВРАЗЛИВІСТЬ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ДО АТАК ТА РУЙНУВАНЬ</i>	42
Бібік А.В. <i>MESH-АРХІТЕКТУРА ПРОТИ ЗАСОБІВ РЕБ: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ ПЕРЕДАЧУ ДАНИХ У СКЛАДНИХ УМОВАХ</i>	60
Біньковський О.А., Нікулін М.О. <i>КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДЕРЖАВИ ДО ОБОРОНИ. СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА РОЛЬ ДПСУ</i>	73
Бойко Є.М., Батурко О.В., Березюк В.П. <i>РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ КОРДО-НАМИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СУМІСНОСТІ З ЄС</i>	84
Гончаренко Г.А., Галак О.В. <i>ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ: ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДИРЕКТИВИ НАТО Vi-SC 075-007</i>	94
Граменко С.В., Чмир В.М. <i>СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ РЕМОНТУ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОЗБРОЄННЯ І ТЕХНІКИ ДПСУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ</i>	106
Гриценко А.Ю. <i>ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ РОЗВІДКИ, СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ДОРОЗВІДКИ В ОБОРОННИХ ОПЕРАЦІЯХ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ</i>	119

- Гурковський В.І., Романенко Є.О., Павлій Н.І.** 132
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ НАД ЗВИЧАЙНИМИ ОЗБРОЄННЯМИ В ЄВРОПІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА
- Дацков А.В., Демиденко Б.Є.** 152
МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ МОБІЛЬНОГО ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОРЯДКУ ДІЙ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ
- Дереш В.М., Гула В.В., Ющук О.В.** 166
СПІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ КОРДОНОМ УКРАЇНИ
- Дзюба П.М.** 177
ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ РХБ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ОБЛАШТУВАННЯ МІННО-ВИБУХОВИХ ЗАГОРОДЖЕНЬ У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В СИСТЕМУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
- Дручек О.В.** 189
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ ПОНЯТЬ ТЕРОРИЗМУ, ДЕРЖАВНОГО ТЕРОРИЗМУ, ТЕРОРИСТИЧНИХ ПРАКТИК В КОНТЕКСТІ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ
- Золотов А.В., Тіхонов Г.М., Кир'янова О.В.** 202
СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРІВ ОФІЦЕРСЬКОГО КОРПУСУ В СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ
- Карпенко В.С.** 220
РОЛЬ І МІСЦЕ НОВОСТВОРЕНИХ КОРПУСІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ПОГЛЯДИ
- Катеринчук І.С., Сітайло О.В.** 232
МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ДОСТАТНОСТІ БЕЗПІЛОТНИХ І НАЗЕМНИХ РОБОТИЗОВАНИХ СИСТЕМ У ЗАДАЧАХ ОПТИМАЛЬНОГО ВОГНЕВОГО УРАЖЕННЯ СИЛ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ
- Кільдеров Д.Е., Князєв С.М., Шиляєв Ю.В., Сениш І.Я.** 249
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ОЦІНЮВАННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ НАТО

ISSN 3041-1793 Online

- Клименко Н., Таран Є.** 263
ГЛОБАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: КОНТРОЛЬ НАД ЗВИЧАЙНИМИ ОЗБРОЄННЯМИ, ГУМАНІТАРНА, СОЦІАЛЬНА ТА ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВІ
- Кононова Д.В., Кобус О.С.** 276
МЕТОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ БЕЗФАЙЛОВОГО КОДУ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ
- Кривов'яз Є.С.** 287
ОЦІНКА ВПЛИВУ ЗОВНІШНІХ І ВНУТРІШНІХ ЧИННИКІВ НА ПРОЦЕС ПЛАНУВАННЯ НАСТУПАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ
- Крикун В.П.** 299
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ВОЄН
- Марутян Р.Р.** 311
МІЛІТАРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛADOVA НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
- Майко Т.С., Грушко І.І.** 322
АНТИУКРАЇНСЬКА ПРОПАГАНДА В ПОЛЬСЬКОМОВНИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ
- Майстренко О.В., Майстренко О.М., Єзерський М.Р.** 334
АНАЛІЗ ЧИННИКІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХИСТУ ПОРТУ
- Мішков О.М.** 352
АНАЛІЗ ПРИНЦИПІВ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ І СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ КНР
- Моцик О.Ф., Гурковський В.І., Романенко Є.О., Кириленко О.П.** 373
НЕЗАВЕРШЕНЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВО ЩОДО АКТИВІВ СРСР ЯК ПІДСТАВА МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ПРАВОВИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИМІР ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

- Нестеренко О.О.** 390
УЛАШТУВАННЯ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ
- Нестеренко О.О.** 401
ЗАСТОСУВАННЯ НАЗЕМНИХ РОБОТИЗОВАНИХ КОМПЛЕКСІВ ДЛЯ УЛАШТУВАННЯ ВИБУХОВИХ ІНЖЕНЕРНИХ ЗАГОРОДЖЕНЬ
- Окіпняк Д.А., Колос Р.Л., Ковальов Г.Г., Чмир М.С.** 412
*МОНІТОРИНГОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕ-
ТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З РОЗМІНУВАННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ*
- Олицький О.М.** 423
РОЗВИТОК СТРЕЛЕЦЬКОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ
- Пристінський Р.В.** 436
*ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ FPV-ДРОНІВ ТА
МУЛЬТИКОПТЕРІВ СПОСТЕРЕЖЕННЯ У ЗАВДАННЯХ ПОВІТРЯНОЇ
РОЗВІДКИ*
- Путро О.О., Бурков В. В., Літвінов О.В., Щербань В.Г.** 448
*МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ЗАПАСІВ ПАЛЬНОГО ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ*
- Савченко В.В.** 462
*ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ГІБРИДНИХ ЧИННИКІВ НА ПІДГОТОВКУ
ТА ВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЙ СИЛАМИ ОБОРОНИ*
- Ситник Г., Напльоків Ю.** 478
*МІЖНАРОДНА УЧАСТЬ У ПЕРЕВІРЦІ КОНТРОЛЮ НАД ОЗБРОЄН-
НЯМИ: УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ ТА ОПЕРАТИВНИЙ ДИЗАЙН У
КОНТЕКСТІ ДИНАМІЧНОЇ ЗМІНИ СЕРЕДОВИЩА БЕЗПЕКИ*
- Сичевський Ю.О., Заболотна О.Р.** 490
*ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ІНФОРМАЦІЇ ТА АВТОРИЗАЦІЇ ПОДО-
РОЖЕЙ (ETIAS): ДОСВІД ФОРМУВАННЯ, ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ*
- Скаржинець А.В., Прокопенко О.С.** 503
*МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ЦИВІЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА В ІНТЕРЕСАХ ПЛАНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ОПЕРАЦІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ*

ISSN 3041-1793 Online

- Слепич О.С., Серпухов О.В., Лапченков Є.В., Дяченко Д.В., Кривцун В.І., Лаврут Т.В., Міщенко Я.С.** 519
РОЗРОБКА МОДЕЛІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ І ЗАСОБАМИ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСТАНОВИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НАДІЙНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗА ГАЛУЗЕВИМ ФАХОМ
- Споришев К.О.** 531
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЗАХИСТ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
- Столярова Т.В., Скуділо І.О.** 540
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІН ПРОДУКТІВ ОВОЧЕВОЇ ГРУПИ КАТАЛОГУ В РАЦІОНАЛЬНОМУ ХАРЧУВАННІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЗСУ
- Тарасенко В.С.** 551
ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНОЇ АВІАЦІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
- Тімофєєв П.В., Чорний А.М.** 562
РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ПИТАННЯ ВІДОМЧИХ СТАНДАРТІВ КУЛЬТУРИ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ, ОЦІНКИ ЯКОСТІ, АУДИТУ ТА МОНІТОРИНГУ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ
- Троцький Р.С., Андрусенко С.І.** 574
ЗАПРОВАДЖЕННЯ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
- Ховрич С.М.** 585
АКТУАЛІЗАЦІЯ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ХХІ СТОЛІТТЯ
- Хоменко Є.В., Примаченко В.Ф., Дорошенко А.Г., Чеханюк Б.Є., Василенко В.В.** 604
МОЖЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВИБУХО- ТА УДАРОСТІЙКОСТІ ІСНУЮЧИХ БУДІВЕЛЬ ТА СПОРУД ВІЙСЬКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Хоменко Є.В., Бесараб П.М., Венгер О.О., Тулинський А.О., Швець В.Ю., Лаптев С.В. 622

ВИКОРИСТАННЯ КОМПЗИТНИХ МАТЕРІАЛІВ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

Чупрей Д.О., Макогон О.А., Красношарпа Ю.В., Марченко О.В., Дичко О.В., Драбик С.Е. 635

МАТЕМАТИЧНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ ДЛЯ ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СИСТЕМИ АКТИВНОГО ЗАХИСТУ БРОНЬОВАНОЇ ТЕХНІКИ ВІД УДАРНИХ ДРОНІВ

Шенько О., Лукаш С., Найдъонов О. 651

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДЛЯ ОХОРОНИ ВАЖЛИВИХ ОБ'ЄКТІВ І КОМУНІКАЦІЙ У ЧАСТКОВО ВІДБУДОВНИЙ ПЕРІОД

Якименко В.С., Піскун С.В., Мащенко І.А., Заверуха Г.В., Сухотеплий В.М. 667

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РАДІОЗВ'ЯЗКУ ПІДРОЗДІЛІВ ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МАЛОПОТУЖНИХ РАДІОСТАНЦІЙ

РОЗДІЛ «Право»

Tytykalo R.S., Chorna V.H. 680

CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT (CPD) OF HEALTH-CARE WORKERS IN THE EU: SELECTED COUNTRY PRACTICES

Арнаутова А.С. 689

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСКАРЖЕННЯ ВІДКРИТИХ ТОРГІВ

Бойко І.Й. 700

ІНСТИТУТ УЧАСТІ ГРОМАДСКОСТІ У ЗДІЙСНЕННІ СУДОВОЇ ВЛАДИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Буга Г.С., Мердова О.М., Сахно А.П., Умрихіна І.О. 709

НЕОБЕРЕЖНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА (СТ. 172-12 КУПАП): АНАЛІЗ ЕЛЕМЕНТІВ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

ISSN 3041-1793 Online

- Веселовський Б.А.** 727
ЗМІНА ПАРАДИГМИ В КОНКУРЕНТНОМУ ПРАВІ ЄС У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: АКТ ПРО ЦИФРОВІ РИНКИ ЄС ТА ВИКЛИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
- Геник Д.В.** 740
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЯДЕРНОЇ ЕНЕРГІЇ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ
- Дергачов А.К.** 752
ТЕРИТОРІАЛЬНА ДІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ: НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
- Дзяворук А.Д., Яромій А.В.** 762
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІСНЕННЯ ПРОЦЕДУР ПРИКОРДОНОГО КОНТРОЛЮ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕСЬКОГО СОЮЗУ, ТА ЇХ НОРМАТИВНО ПРАВОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
- Дзяворук А.Д., Петрашук В.С., Свідерський П.О.** 777
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕДУР ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ПЕРЕТИНІ КОРДОНУ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ
- Дзяворук А.Д., Кирилюк О.О.** 788
ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ГЕНЕЗИС ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЙОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
- Ковальчук В.Б.** 801
ПРИНЦИПИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНТЕРЕСАХ ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ: ПИТАННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ
- Ковбан А.В., Степанов С.В.** 810
ГЕНЕЗА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
- Колосовський Є.Ю., Жидовцев Я.В.** 823
РОЛЬ КОМПЛАЄНСУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ
- Комаринська Ю.Б., Несен О.О., Русанівська Д.Д.** 838
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО СВІТУ

- Король М.О.** 851
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
- Котуха О.С., Попов Д.І.** 863
ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ У ЗДІЙСНЕННІ СУДОВОЇ ВЛАДИ
- Кривонос М.В., Карпенко О.М., Коваленко В.Л., Мусійчук В.О., Скрипка О.М.** 870
ТЕХНОЛОГІЇ РОЗШИРЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
- Крушинський С.А., Данькова С.О.** 882
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ
- Кузнецова Л.В., Скоробогатов Ю.А.** 894
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ БЮДЖЕТНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК СКЛАДОВОГО ЕЛЕМЕНТУ КОРУПЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
- Кулакова Н.В., Таран О.В.** 906
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ
- Лесько Н.В.** 914
ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СУДОВОЮ ВЛАДОЮ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
- Мельниченко Б.Б.** 923
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ
- Мурченко Є.О.** 932
КВАЛІФІКАЦІЯ ПІДКУПУ ОСОБИ, ЯКА НАДАЄ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ
- Петровець О.Ф.** 946
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ ПРОТИПРАВНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

ISSN 3041-1793 Online

- Присяжна А.В.** 959
УДОСКОНАЛЕННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ ЯК РУШІЙНА СИЛА СПРАВЕДЛИВОГО ПРАВОСУДДЯ
- Пуйко Ю.А.** 971
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРАДІЖ І ГРАБЕЖІВ СЕРЕД МОЛОДІ
- Семенюк-Прибатень А.В., Адамовський В.І., Хоптяр Ю.А.** 981
МЕТОДИКА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ВИКЛАДАННЯ ПРАВА: ІНТЕГРАЦІЯ З ГУМАНІТАРНИМИ ТА СТЕМ-ДИСЦИПЛІНАМИ
- Сервецький І.В.** 998
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА ПРАКТИКА І СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ ВЕРБУВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ
- Сікорська Н.В.** 1012
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ
- Сіренко К.Ю., Дженджеро О.Л., Дудка Н.О.** 1022
КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
- Старчук О.В., Чубоха Н.Ф.** 1031
ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД
- Ужитчак А.Ю.** 1046
ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ РЕФОРМ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯК ФУНДАМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ
- Чекараміт К.С.** 1055
ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ
- Шинкарьов Ю.В.** 1068
НЕТЕРПИМІСТЬ ЯК МОТИВ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Яцик Т.П., Бодунова О.М.**1078**

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (GIS, AI-АНАЛІЗУ, БПЛА) ДЛЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

РОЗДІЛ «Економіка»

He Jingwen, Kukharuk A.**1091**

STRATEGIC ASPECTS OF RESOURCE PROVISION OF COMPETITIVENESS OF INNOVATION-ORIENTED ENTERPRISES

Богданов Р.Ф.**1105**

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОГО СЕКТОРУ

Буряк Ю.О.**1119**

СТРАТЕГІОЛОГІЯ ДЕТЕРМІНАНТНОГО ПЕРЕХОДУ В СТАЛОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ДОСВІД КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС У ПОЛІКРИЗОВІЙ РЕАЛЬНОСТІ

Волокитіна Л.О., Бензарь А.С., Пестова О.А.**1139**

АУДИТ ПЕРСОНАЛУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Воронько В.В., Шаповаленко Д.О., Алсафаді Монтасер Блах Мохаммад Таха**1154**

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Драган В.В.**1168**

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ПРИКЛАДНИХ ІНЖЕНЕРНИХ СИСТЕМАХ: ОЦІНКА РОЛІ АВТОМАТИЗОВАНИХ РІШЕНЬ У ВДОСКОНАЛЕННІ ТОЧНОСТІ ОПЕРАЦІЙ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ВИХІДНИХ ДАНИХ ТА ПОСИЛЕННІ КОНТРОЛЮ НАД ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ЦИКЛАМИ

Живко З.Б., Живко О.В., Шегинська А.І.**1174**

ЕКОНОМІКА ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

Захарук Н.В.**1192**

ОПІР ЗМІНАМ ЗІ СТОРОНИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО МІНІМІЗАЦІЇ

ISSN 3041-1793 Online

- Зелінська Г.О., Цап'юк Н.** 1203
ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА: ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ З ВРАХУВАННЯМ ПОВЕДІНКОВИХ ЧИННИКІВ
- Кадикова І.М.** 1214
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОГРАМАМИ В ОРГАНІЗАЦІЯХ
- Микитенко Т.В., Чорна Т.М., Солоп А.П., Ручка Є.Д.** 1226
ТОВАРОЗНАВЧА ІДЕНТИФІКАЦІЯ КРИТИЧНОГО ІМПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ СПРОЩЕННЯМ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ТА МИТНОЮ БЕЗПЕКОЮ
- Мусянович О.А.** 1238
СОЦІАЛЬНІ ОБМЕЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИЩЕНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА
- Нікітін А.М.** 1249
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ
- Петльована Л.А.** 1263
ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ В АГРОБІЗНЕСІ УКРАЇНИ
- Петренко Л.М., Худіков П.В.** 1276
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: МОЖЛИВОСТІ І РИЗИКИ
- Плуталов С.І.** 1288
ЧИННИКИ ЗРОСТАННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ
- Тимощук О.О.** 1301
МУЛЬТИПЛІКАТИВНИЙ АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИХ ДЕСТИНАЦІЙ
- Хавич А.Р.** 1314
ТРАНСФОРМАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВІ ЧЕРЕЗ УСПІШНУ РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Ходаківська О.В., Лещенко В.П.

1325

ЧИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ КРАЇНИ «ТРЕТЬОГО СВІТУ» «ТРЕТІМИ»: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

Шкроміда І.І.

1342

РОЛЬ ГРАНТОВИХ І ПІДТРИМУЮЧИХ ПРОГРАМ У РОЗВИТКУ МСП НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ

РОЗДІЛ «Публічне управління та адміністрування»

Акімов А.В.

1350

СУЧАСНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ. ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Антонова Л.В., Сухорукова А.Л., Пономарьов О.А.

1365

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ СЕРВІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ ЦИФРОВОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Баранова В.В.

1378

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЧНИХ ШОКІВ: ВЕЙВЛЕТ-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ EVIDENCE-BASED ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Бондарчук Н.В.

1391

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Веклич В.О., Ровний В.В.

1405

OSINT-КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: РОЛЬ ОСВІТИ У ЗМІЦНЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ганущин С.Н.

1417

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

ISSN 3041-1793 Online

- Грязнов Д.С.** 1428
СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
- Івасюк Є.О.** 1440
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА КОМУНІКАЦІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ
- Казюк Я.М.** 1456
АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
- Карпенко Л.М., Корчовий С.В.** 1466
СУЧАСНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПОЛІТИКОЮ У РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ
- Климчук О.В., Лазор О.Д.** 1480
СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ
- Кустова С.М.** 1494
ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ЯК ЧИННИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ
- Лахижа М.І., Качан Я.В., Кульчій І.О.** 1505
КОМПЕТЕНСІСНЕ НАВЧАННЯ ТА ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ПОЛЬЩІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ТА МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ
- Левчук Н.П.** 1516
ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ В ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ
- Малахова Т.В., Бова М.О.** 1532
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЖИТТЄВИМ ЦИКЛОМ AI-РІШЕНЬ ПРОТИДІЇ БПЛА НА ОСНОВІ БОЙОВИХ ДАНИХ: ІНСТИТУЦІЙНА МОДЕЛЬ, КІБЕРЗАХИСТ І СТАНДАРТИ ВЗАЄМОДІЇ
- Міщенко К.С., Гордовський Б.В.** 1545
МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

- Орган С.І.** 1558
*ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ІЗРАЇЛІ*
- Помаза-Пономаренко А.Л., Данильчук І.З.** 1572
*ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ЄВРО-
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ*
- Рибкін А.П.** 1584
*ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВ-
НОЇ ПОЛІТИКИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО
СЕКТОРУ В УМОВАХ ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ*
- Савенко В.В.** 1595
*ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК
РІЗНОВИДУ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*
- Семенець-Орлова І.А., Капеліста І.М., Палій С.А.** 1606
*ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙ-
КОСТІ ТА АДАПТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ В
УМОВАХ ПОСИЛЕНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ*
- Сидорчук О.Г., Сидорчук М.О.** 1615
*НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ*
- Стефанів А.Д.** 1627
*ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОГРАМНІ
ПІДХОДИ ТА СПЕЦИФІКА ІНСТИТУЦІЙНОЇ АРХІТЕКТУРИ*
- Тихоненко О.Л.** 1639
*ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКО-
НАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ЗАГРОЗАМ У
СФЕРІ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ*
- Туз С.С.** 1649
*МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
МЕДИЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ВІЙСЬКОСЛУЖБОВЦІВ У РЕГІО-
НАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВЕДЕННЯ
АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ*

ISSN 3041-1793 Online

- Хожило І.І.** 1663
КАДРОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: УПРАВЛІНСЬКО-ГАЛУЗЕВИЙ ВИМІР
- Храпенко О.О.** 1677
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА: ЕТИКО-ПРАВОВІ МЕЖІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
- Шульський І.В.** 1685
ПРОБЛЕМИ ТА ОБМЕЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ
- Яковенко Д.С.** 1697
МАРКЕТИНГ ТЕРИТОРІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
- Ялинна С.Л.** 1708
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У МОБІЛЬНИХ РАДІОМЕРЕЖАХ

РОЗДІЛ «Політологія»

- Гольцов А.Г.** 1720
ПОЛІТИКА КОНСТРУЮВАННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
- Іванок Д.В.** 1735
РІДКОЗЕМЕЛЬНІ МЕТАЛИ ЯК ЧИННИК ГЕОПОЛІТИКИ
- Федоренко І.О.** 1753
УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В НІМЕЧЧИНІ ЯК РЕСУРС ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПАРТНЕРСТВА
- Цецик Я.П.** 1781
ВПЛИВ ЗВ'ЯЗКІВ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

РОЗДІЛ «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»

УДК 355.1:342.727:355.211:061.1(4)

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2\(19\)-21-41](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2(19)-21-41)

Акімов Олександр Олексійович доктор наук з державного управління, професор, Заслужений економіст України, Міністерство оборони України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-9557-2276>

Федорович Володимир Володимирович Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, полковник, <https://orcid.org/0009-0002-5524-1517>

Шикула Ростислав Ростиславович викладач кафедри тактико-спеціальних дисциплін факультету радіаційного, хімічного, біологічного захисту та екологічної безпеки Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», кандидат педагогічних наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0003-0609-0660>

Серга Андрій Іванович науковий співробітник науковий співробітник науково-дослідного відділу (психофізіологічних, психологічних досліджень та кадрової безпеки) Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України, капітан, м. Київ, <https://orcid.org/0009-0002-3564-7368>

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ВІДМОВУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ З МОТИВІВ СОВІСТІ: НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА ТА СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження права на відмову від військової служби з мотивів совісті в умовах воєнного стану крізь призму співвідношення національної практики України та стандартів Ради Європи. Розкрито правову природу conscientious objection як похідної від свободи думки, совісті та релігії й окреслено його місце у системі фундаментальних прав людини. Окремий блок дослідження присвячено аналізу міжнародних

стандартів, сформованих у межах Ради Європи та універсальної системи захисту прав людини. Показано, що у європейській правовій традиції відмова від військової служби з мотивів совісті визнається формою реалізації свободи совісті та не може бути повністю нейтралізована навіть в умовах війни, тоді як держава має позитивний обов'язок створити реальний, цивільний і некаральний механізм альтернативної служби. Доведено, що чинна українська модель, попри конституційне закріплення альтернативної служби, є структурно неадаптованою до умов мобілізації, оскільки законодавство про альтернативну службу орієнтоване переважно на строкову службу і не інтегроване у мобілізаційний режим. Обґрунтовано, що це призводить до де-факто звуження змісту права на сумлінну відмову, домінування імперативного мобілізаційного підходу в судовій практиці та формування ризиків невідповідності стандартам Ради Європи у частині пропорційності обмежень і процесуальних гарантій. Зроблено висновок, що межі допустимого обмеження права на відмову від військової служби з мотивів совісті в умовах воєнного стану повинні визначатися не логікою повного виключення цього права, а через модель балансу між потребами національної безпеки та збереженням сутності свободи совісті. Обґрунтовано необхідність комплексного вдосконалення правових механізмів шляхом нормативної інтеграції альтернативної служби в режим мобілізації, запровадження спеціальної незалежної та процесуально гарантованої процедури розгляду заяв про сумлінну відмову, інституційного розмежування функцій мобілізації та оцінки переконань, а також розвитку цивільної моделі альтернативної служби у критично важливих сферах як форми виконання конституційного обов'язку перед державою.

Ключові слова: відмова від військової служби з мотивів совісті; альтернативна (невійськова) служба; свобода совісті; воєнний стан; мобілізація; практика ЄСПЛ; стандарти Ради Європи; Венеційська комісія; національна безпека; пропорційність обмежень.

Akimov Oleksandr Oleksiyovych Doctor of Sciences (Public Administration), Professor, Honored Economist of Ukraine, Professor, Ministry of Defence of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-9557-2276>

Fedorovych Volodymyr Volodymyrovych Scientific and Methodological Center for Personnel Policy of the Ministry of Defense of Ukraine, Colonel, <https://orcid.org/0009-0002-5524-1517>

Shykula Rostyslav Rostyslavovych candidate of pedagogical sciences, associate professor, lecturer at the Department of Tactical and Special Disciplines, Faculty of Radiation, Chemical, Biological Protection and Environmental Safety, Military Institute of Armored Forces of National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0003-0609-0660>

Serha Andrii Ivanovych Researcher of the Research Department (Psychophysiological, Psychological Research and Personnel Security) Scientific and Methodological Center for Personnel Policy of the Ministry of Defense of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0009-0002-3564-7368>

RESTRICTIONS ON THE RIGHT TO REFUSE MILITARY SERVICE ON GROUNDS OF CONSCIENCE: NATIONAL PRACTICE AND COUNCIL OF EUROPE STANDARDS

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the right to conscientious objection to military service under martial law through the lens of the relationship between Ukraine's national practice and the standards of the Council of Europe. It reveals the legal nature of conscientious objection as derived from freedom of thought, conscience and religion and defines its place within the system of fundamental human rights. A separate part of the study is devoted to the examination of international standards developed within the framework of the Council of Europe and the universal human rights protection system. It is demonstrated that in the European legal tradition conscientious objection is recognised as a form of exercising freedom of conscience and cannot be completely neutralised even in times of war, while the State has a positive obligation to establish a genuine, civilian and non-punitive mechanism of alternative service. It is proved that the current Ukrainian model, despite the constitutional recognition of alternative service, is structurally unadapted to the conditions of mobilisation, since the legislation on alternative service is primarily oriented towards conscription-based service and is not integrated into the mobilisation regime. It is substantiated that this leads to a de facto narrowing of the substance of the right to conscientious objection, the dominance of an imperative mobilisation-oriented approach in judicial practice, and the emergence of risks of non-compliance with Council of Europe standards in terms of proportionality of restrictions and procedural safeguards. The article concludes that the limits of permissible restrictions on the right to conscientious objection to military service under martial law should not be determined by the logic of the complete exclusion of this right, but rather through a balancing model between the needs of national security and the preservation of the essence of freedom of conscience. The necessity is substantiated of a comprehensive improvement of legal mechanisms through the normative integration of alternative service into the mobilisation regime, the introduction of a special independent and procedurally guaranteed procedure for examining conscientious objection claims, the institutional separation of mobilisation functions from the assessment of beliefs, and the development of a civilian model of alternative service in critically important sectors as a form of fulfilling the constitutional duty to the State.

Keywords: conscientious objection to military service; alternative (non-military) service; freedom of conscience; martial law; mobilisation; ECtHR case

law; Council of Europe standards; Venice Commission; national security; proportionality of restrictions.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану та масштабної збройної агресії проти України питання реалізації права на відмову від військової служби з мотивів совісті набуває особливої правової й суспільної чутливості. З одного боку, держава зобов'язана забезпечити національну безпеку та обороноздатність, з іншого – гарантувати дотримання фундаментальних прав людини, зокрема свободи світогляду і віросповідання.

Наявна національна практика демонструє тенденцію до звуження можливостей альтернативної служби, що породжує колізії між конституційними гарантіями, міжнародними зобов'язаннями України та реальними потребами воєнного часу. Тому актуалізується проблема визначення допустимих меж обмеження права на відмову від військової служби з мотивів совісті з урахуванням стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і нормативних джерел засвідчує зростання наукової та практичної уваги до проблеми реалізації права на відмову від військової служби з мотивів совісті в умовах воєнного стану та мобілізації. Я. Митровка (2025) [3] здійснює порівняльно-правовий аналіз альтернативної служби в Україні. Б. Мохончук і О. Ковтуненко (2025) [4] розглядають альтернативну службу крізь призму свободи совісті, міжнародних стандартів і практики ЄСПЛ. С. Рабінович (2025) [9] обґрунтовує концепцію альтернативної служби як позитивного зобов'язання держави навіть в умовах воєнного стану. П. Мужні (2012) [17], досліджуючи рішення ЄСПЛ, показує трансформацію підходів Суду до визнання сумлінної відмови складовою статті 9 Конвенції. Нормативні та інтерпретаційні орієнтири визначають документи Ради Європи та ООН. Комітет міністрів Ради Європи [12], Парламентська асамблея [19] і Рекомендація CM/Res (2010)4 [20] закріплюють обов'язок держав створювати цивільні й некаральні механізми альтернативної служби.

Висновок Венеційської комісії CDL-AD(2025) 006-e [13] безпосередньо акцентує на проблемах української моделі в умовах мобілізації. Загальною методологічною основою виступає Загальний коментар № 22 Комітету ООН з прав людини [21], який визнає conscientious objection формою реалізації свободи совісті. Водночас аналіз судової та правозастосовної практики в Україні [1; 5; 10] демонструє переважання мобілізаційного підходу, що посилює наукову й практичну актуальність дослідження меж допустимого обмеження цього права та пошуку моделей його нормативної адаптації до умов воєнного стану.

Мета статті – проаналізувати право на відмову від військової служби з мотивів совісті в умовах воєнного стану у співвідношенні національної практики та стандартів Ради Європи, визначити допустимі межі його

ISSN 3041-1793 Online

обмеження і обґрунтувати напрями вдосконалення правових механізмів його гарантування.

Методологія дослідження. Діалектичний метод застосовано для аналізу розвитку інституту відмови від військової служби з мотивів совісті та трансформації його правового змісту в умовах воєнного стану. Формально-юридичний і системно-структурний методи використано для дослідження норм Конституції України, законодавства у сфері альтернативної служби та мобілізації, а також їх взаємозв'язку. Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити національну модель із стандартами Ради Європи та практикою Європейського суду з прав людини. Формально-логічний і метод правового тлумачення застосовано для аналізу судової практики Верховного Суду й Конституційного Суду України. Соціально-правовий та аксіологічний підходи використано для оцінки пропорційності обмежень і балансу між потребами національної безпеки та свободою совісті.

Виклад основного матеріалу. Право на відмову від військової служби з мотивів совісті (далі – conscientious objection) у сучасному праворозумінні розглядається як похідне від фундаментальної свободи думки, совісті та релігії.

У національному вимірі таке бачення закріплене у ст. 35 Конституції України, яка прямо передбачає: якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, воно має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою [2].

У міжнародно-правовому полі аналогічна логіка простежується у практиці Комітету ООН з прав людини. У General Comment № 22 у 1993 році Комітет визнав, що за наявності щирих переконань відмова від військової служби може впливати зі ст. 18 МПГПП (свобода думки, совісті та релігії) [21]. У доповідях та узагальненнях ООН підкреслюється, що сумлінна відмова є легітимним способом реалізації свободи совісті, а держави мають розробляти некаральні альтернативні механізми виконання обов'язку перед суспільством [18].

У площині Ради Європи ключовим орієнтиром стала позиція ЄСПЛ у справі *Bayatyan v. Armenia* (GC, 2011), де Суд фактично визнав, що засудження особи за відмову від військової служби з мотивів совісті становить втручання у свободу релігії за ст. 9 ЄКПЛ [14]. На наш погляд, дана справа заклала “європейський стандарт”: conscientious objection є формою захисту внутрішнього переконання, яке може вимагати від держави альтернативного рішення замість криміналізації поведінки.

Юридична природа права на сумлінну відмову базується на складному балансі:

- *індивідуальна автономія*: свобода совісті як ядро людської гідності;
- *публічний інтерес оборони*: обов'язок держави забезпечити безпеку та обороноздатність.

У документах Ради Європи даний баланс історично сформульований через підхід: держава може вимагати виконання обов'язку перед суспільством, але повинна запропонувати реальну альтернативу, що має цивільний характер і не є каральною. Подібна ідея виражена, зокрема, в Recommendation No. R(87)8 Комітету Міністрів щодо заперечення проти обов'язкової військової служби [12]. Розвиваючи даний стандарт, ЄСПЛ у подальших рішеннях сформував важливу тезу: держави мають позитивний обов'язок створити дієву, доступну й справедливу процедуру розгляду заяв про сумлінну відмову. Це видно на прикладі справ *Savda v. Turkey* та *Paravasilakis v. Greece*, де Суд наголошував на необхідності ефективного механізму, а не суто формального проголошення права [16]. У даному контексті заслуговує на увагу висновок Венеційської комісії щодо альтернативної служби в Україні. Комісія сформулювала принципове положення: за жодних обставин сумлінний відмовник не може бути зобов'язаний носити або застосовувати зброю, навіть для самооборони, а обмеження альтернативної служби у мобілізації держава повинна окремо й переконливо обґрунтувати. На нашу думку, саме тут *conscientious objection* не ліквідує публічний інтерес оборони, але трансформує спосіб виконання обов'язку служити державі без участі у застосуванні зброї. Тому коректніше говорити про модель альтернативного внеску в оборону та стійкість держави у цивільних сферах (медицина, логістика, критична інфраструктура тощо).

Питання меж реалізації *conscientious objection* у період надзвичайних ситуацій та війни є найбільш конфліктним. У міжнародному праві обмеження свободи совісті мають відповідати критеріям законності, необхідності та пропорційності.

Загальний коментар № 22 прямо підкреслює, що обмеження проявів переконань можливе лише на вузьких підставах, визначених правом [21]. Разом з тим Венеційська комісія зазначає, що дане право не може бути повністю виключене у час війни, хоча держава має певний (але обмежений) простір розсуду, особливо за умов загальної мобілізації. Комісія окремо наголошує на необхідності альтернативної служби, відокремленої від військової системи, некаральної та доступної на недискримінаційних засадах. У національному праві проблема загострюється колізійністю регулювання. Закон України "Про альтернативну (невійськову) службу" за своєю конструкцією орієнтований передусім на ситуації призову на строкову службу, що створює труднощі застосування в умовах мобілізації [6].

Таким чином, право на відмову від військової служби з мотивів совісті у системі прав людини є складовою свободи світогляду і віросповідання та визнається сучасними підходами Ради Європи й ООН як право, що потребує реальної альтернативи замість репресивних заходів. Водночас під час війни ключовим викликом є встановлення допустимих меж обмежень на основі пропорційності та створення ефективною, недискримінаційною процедури, що

ISSN 3041-1793 Online

дозволяє виконувати обов'язок перед державою без примусу до носіння чи застосування зброї.

Європейська система захисту прав людини підходить до відмови від військової служби з мотивів совісті як до питання свободи думки, совісті та релігії (ст. 9 ЄКПЛ). Хоча текст Конвенції прямо не формулює право на conscientious objection, переломною стала справа *Bayatyan v. Armenia* (GC, 2011): ЄСПЛ визнав, що покарання особи за щире відмову від служби з мотивів совісті становить втручання у ст. 9 і потребує особливо переконливого обґрунтування з боку держави [14]. У науковій літературі дане рішення часто оцінюють як “доктринальний прорив” у тлумаченні ст. 9 ЄКПЛ. Зокрема, П. Мужні підкреслює, що після *Bayatyan* держави-члени Ради Європи фактично втрачають легітимність кримінально переслідувати genuine conscientious objector, якщо існує можливість організувати альтернативну цивільну службу [17]. Уточнимо, що стандарт не означає абсолютної “імунізації” від будь-яких обов'язків у час війни. Йдеться про заборону карального підходу та вимогу заміності (служити державі можна, але не через примус до носіння/застосування зброї).

Подальша практика ЄСПЛ деталізувала вимоги до механізму визнання такого статусу. У справі *Paravasilakis v. Greece* (2016) Суд окремо наголосив, що держава має позитивний обов'язок забезпечити дієву й справедливую процедуру, а орган, який розглядає заяву, повинен бути достатньо незалежним і неупередженим [15]. Це принципово для нашої теми: у воєнний час держава може прагнути спростити рішення, але саме процедура стає головною лінією захисту права від перетворення на декларацію. Окремий пласт становлять справи щодо Туреччини, де ЄСПЛ пов'язував репресивну багаторазову криміналізацію сумлінних відмовників із ризиком нелюдського/принизливого поводження (паралельно з порушенням свободи совісті) [16]. В таких кейсах Суд фактично демонструє, що надмірно каральні моделі реагування на conscientious objection руйнують пропорційність і можуть виходити за межі допустимого обмеження навіть під аргументом “національної безпеки”. Логіка Суду визначає межу державного примусу, але для України для України важливо, щоб дана межа не читалась як “війна = заборона примусу завжди”. Реалістичним стандартом є заборона примусу зі зброєю + наявність реальної цивільної альтернативи.

Варто зазначити, що Рада Європи сформувала достатньо чітку рамку, яка передує і доповнює практику ЄСПЛ. Комітет міністрів, Recommendation No. R(87)8 встановлює, що альтернативна служба має бути некаральною, а conscientious objectors не повинні мати гірших соціальних і фінансових умов, ніж ті, хто проходить військову службу [12]. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) системно розвивала даний підхід: зокрема, Recommendation 1518 (2001) прямо говорить про необхідність “genuine alternative service” цивільного характеру, яка не має бути стримувальною чи каральною [19].

Додатково важливими для сучасного прочитання є положення Recommendation CM/Rec(2010)4, де закріплено:

- призовники повинні мати право на статус conscientious objector і цивільну альтернативу;
- професійні військові можуть залишати службу “з мотивів совісті”;
- запити мають розглядатися у розумні строки;
- відмова має переглядатися незалежним органом [20].

Для українського контексту ключовим документом стала Amicus curiae brief Венеційської комісії щодо альтернативної (невійськової) служби (CDL-AD(2025)006), підготовлена на запит Конституційного Суду України. Комісія фактично сформулила стандарт, який зазначає:

- право не може бути повністю виключене навіть у час війни, хоча держави мають обмежений простір розсуду, особливо за загальної мобілізації;
- за жодних обставин сумлінний відмовник не може бути зобов’язаний носити або застосовувати зброю, навіть для самооборони держави;
- необхідні реальні механізми альтернативної служби, сумісні з європейськими стандартами [13].

Дана позиція є дуже “жорсткою” в частині зброї, і ми з нею погоджуємось повністю, адже якщо держава зобов’язує conscientious objector тримати зброю, вона руйнує сам предмет права (бо саме насильницька участь у війні є тим, що суперечить переконанню). Водночас Комісія дає державі простір для організації альтернативи, тобто визнає реалії війни: право не скасовується, але держава може вимагати служіння у цивільному форматі, що є ключовою логікою балансу оборони й прав людини.

У європейському праві обмеження прав, зокрема під час війни, не є “вільним рішенням держави”. Їх правомірність оцінюється за базовим тестом:

- *законність*: обмеження має бути передбачене законом і доступне/передбачуване;
- *легітимна мета*: національна безпека, громадська безпека тощо;
- *пропорційність*: найменш обтяжливий засіб для досягнення мети;
- *недискримінація*: не можна вибірково визнавати/не визнавати право залежно від “зручності” чи релігії.

Саме процедурні гарантії в даному тесті стають вирішальними, оскільки навіть формально законне рішення може порушити статтю 9, якщо процедура упереджена або неефективна. Науковці також звертають увагу на “тонку межу” пропорційності у воєнний час. Наприклад, А. Чіука аналізує conscientious objection як право, що спирається не лише на юридичні джерела, а й на аксіологію (гідність, моральний вибір), і підкреслює, що державний примус може бути легітимним лише тоді, коли він не нівелює сутність свободи совісті [11]. Ми частково погоджуємось, оскільки держава може посилювати контроль ширості переконань, але не має права знищити доступ до цивільної альтернативи як такої.

Європейські стандарти щодо сумлінної відмови: ключові вимоги

Джерело Ради Європи	Рік	Основний зміст стандарту	Практичне значення для України під час війни
Recommendation No. R(87)8 (Комітет міністрів)	1987	Альтернативна служба не повинна бути каральною; збереження соціально-економічної рівності	Важливо уникати “штрафної” альтернативи (надмірної тривалості/обмежень)
Recommendation 1518 (ПАРЄ)	2001	“Genuine alternative service” цивільного характеру; не deterrent/punitive	Модель альтернативи має бути реальною, а не формальною
CM/Rec(2010)4 (Комітет міністрів)	2010	Право призовників на СО та цивільну альтернативу; незалежний розгляд; строки	У мобілізації критично забезпечити процедуру, незалежність і строковість рішень
Bayatyan v. Armenia (ЄСПЛ, GC)	2011	Визнання СО як сфери ст. 9; засудження за СО = втручання	Криміналізація без реальної альтернативи – зона високого ризику порушень ЄКПЛ
Paravasilakis v. Greece (ЄСПЛ)	2016	Обов’язок ефективної процедури, незалежності органу	Для України ключове – “процедура як гарантія”, не лише декларації права
CDL-AD(2025)006 (Венеційська комісія)	2025	СО не можна повністю виключити у війні; не можна примушувати до зброї	Прямий орієнтир для меж обмеження права під час воєнного стану

Авторська розробка.

Таким чином, європейський підхід Ради Європи сформував комплексний стандарт: право на сумлінну відмову є частиною свободи совісті і не може нейтралізуватися лише посиланням на війну чи мобілізацію.

Водночас держава повинна забезпечити цивільну альтернативу, яка є реальною, некаральною та доступною без дискримінації, а рішення ухвалюється незалежною та ефективною процедурою. Практична цінність позиції Венеційської комісії для України полягає в чіткому примусі conscientious objector носити/використовувати зброю неприпустимо за будь-яких умов.

Національна модель регулювання права на відмову від військової служби з мотивів совісті в Україні базується на конституційному балансі двох норм:

– *ст. 35 Конституції України*: гарантує свободу світогляду і віросповідання та передбачає можливість заміни виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою, якщо він суперечить релігійним переконанням особи;

– *ст. 65 Конституції України*: закріплює обов'язок громадян щодо захисту Вітчизни та виконання військової служби відповідно до закону.

Важливим є також режимний “фільтр” ст. 64 Конституції України, яка дозволяє встановлювати обмеження прав у воєнний час, але водночас закріплює перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть за війни. У доктрині звертається увага, що конституційне право на альтернативну службу не слід тлумачити як “звільнення від обов'язку перед державою”. На нашу думку, держава може вимагати внеску в оборону, але не повинна руйнувати ядро свободи совісті примусом до дій, які прямо суперечать переконанням. Водночас вважаємо, що у воєнний час ключовим стає реальна можливість скористатися ним через чітку процедуру, здатну відрізнити сумлінну відмову від ухилення.

Профільним актом є Закон України “Про альтернативну (невійськову) службу” від 12.12.1991 № 1975-ХІІ, який визначає альтернативну службу як службу, що запроваджується замість строкової військової служби й має на меті виконання обов'язку перед суспільством [6]. Визначення “замість строкової” формує ключову проблему, адже під час воєнного стану призов на строкову службу не проводиться, натомість діє призов під час мобілізації, що регулюється іншими законами. Дану прогалину чітко описує С. Рабінович, який стверджує, що унаслідок змін до законодавства щодо непризову строковиків під час воєнного стану сфера практичного застосування Закону № 1975-ХІІ фактично звузилася, тоді як Закон “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” не містить прямого механізму реалізації сумлінної відмови під час мобілізації [9].

Натомість базові рамки військового обов'язку і видів військової служби визначає Закон України “Про військовий обов'язок і військову службу” від 25.03.1992 № 2232-ХІІ, який закріплює, що військова служба є державною службою особливого характеру, пов'язаною з обороною держави [7]. Мобілізаційні процедури та обов'язки встановлює Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” від 21.10.1993 № 3543-ХІІ [8].

ISSN 3041-1793 Online

У науковій статті Б. Мохончука та О. Ковтуненко показано, що українське регулювання альтернативної служби демонструє хронічну неузгодженість із сучасними викликами, зокрема через прив'язку до строкової служби та слабкість процедур для періоду мобілізації [4]. Ми погоджуємось із критикою і уточнюємо, що нормативна вада тут подвійна – звужений “триггер” альтернативної служби (лише строкова), та відсутність розмежування свободи совісті та мобілізаційного обов'язку. Для розуміння проблеми важливо також враховувати, що станом на 2025–2026 років Конституційний Суд України розглядає питання, пов'язані з конституційністю окремих положень Закону № 1975-ХІІ саме у зв'язку з мобілізацією/воєнним станом, зокрема щодо формули “замість строкової” та механізму підтвердження переконань [10].

Адміністративний вимір права на альтернативну службу в Україні традиційно ґрунтується на процедурі, передбаченій Законом № 1975-ХІІ (подання заяви, підтвердження переконань тощо). Однак у воєнний час ефективність цього механізму різко зменшується через те, що закон працює переважно для строкової служби, тоді як практичні кейси виникають у мобілізації [6].

Судова практика 2024–2025 років показала, що на рівні кримінально-правової оцінки ухилення від мобілізації суди дедалі частіше займають жорстку позицію щодо наслідків відмови від призову. Постанова ККС ВС від 21.01.2025 у справі № 344/7666/22 стала одним із ключових орієнтирів: суди акцентували, що простого посилення на переконання недостатньо – заявник має підтверджувати їхню щирість і послідовність у межах процедури, визначеної законом, а мобілізаційний обов'язок має самостійний правовий режим [5].

Найбільш впливовою стала постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 27.10.2025 у справі № 573/838/24. Верховний Суд публічно сформулював висновок, що чинне законодавство не допускає відмову від призову під час мобілізації з міркувань релігійних або інших переконань, а така відмова тягне відповідальність за ст. 336 КК України (ухилення від мобілізації) [1].

Даний висновок демонструє пріоритет мобілізаційного режиму над механізмом альтернативної служби у його чинній конструкції. Ми частково погоджуємось із Судом у частині потреби держави мати дієвий мобілізаційний інструмент.

Проте, коли Суд констатує відсутність законодавчого механізму, це фактично означає нормативну прогалину, яку держава має усунути, аби гарантувати хоча б мінімальний рівень узгодження з європейськими стандартами (не звільнення, а цивільна альтернатива).

Тому оптимальним рішенням є модель суворої процедури з чіткими строками, перевіркою щирості переконань, та визначеним переліком цивільних видів служби.

Національна нормативна база та
“вузли колізій” у реалізації сумлінної відмови

Акт	Що регулює	Де виникає проблема під час війни	Практичний наслідок
Конституція України	Свобода совісті; можливість альтернативної служби; умови обмеження прав; обов'язок захисту	ст. 35 може обмежуватись, але механізм заміни має зберігати зміст права	Конституційний баланс не підкріплений мобілізаційною процедурою
Закон № 1975-ХІІ	Альтернативна служба замість строкової	строкова у воєнний час не застосовується → закон втрачає практичний “триггер”	право стає складним для реалізації в мобілізації
Закон № 2232-ХІІ	Види служби, поняття військової служби	не встановлює мобілізаційної альтернативи за мотивами совісті	мобілізація фактично домінує над механізмом заміни
Закон № 3543-ХІІ	Обов'язки та процедура мобілізації	немає прямого інструменту conscientious objection	судова практика схиляється до відповідальності за відмову
Закон № 389-VIII	Режим воєнного стану та межі обмежень	розширює можливості обмежень, але не визначає механізм реалізації сумлінної відмови	фактична “пауза” гарантій без спеціальних процедур

Таблицю складено автором на основі джерел [2; 6-8].

ISSN 3041-1793 Online

Таким чином, національна модель правового регулювання сумлінної відмови в Україні характеризується конституційним визнанням свободи совісті й альтернативної служби, але недостатньою адаптованістю профільного законодавства до умов мобілізації та воєнного стану. Закон № 1975-ХІІ за своєю логікою “прив’язаний” до строкової служби, тоді як мобілізаційне законодавство не створює повноцінного механізму заміни, що спричиняє практику, в якій суди фіксують відсутність нормативного інструменту й у ряді випадків трактують відмову як склад кримінального правопорушення за ухилення від мобілізації.

Ключова практична проблема в Україні полягає не у відсутності конституційної ідеї альтернативної служби, а в тому, що чинна модель її реалізації не “під’єднана” до мобілізаційного механізму. Закон України “Про альтернативну (невійськову) службу” структурно орієнтований на заміну строкової військової служби, що в умовах воєнного стану фактично виводить його з повсякденного застосування, оскільки актуальним стає саме призов під час мобілізації (інший правовий режим і процедура). Друга проблемна зона стосується того, як довести мотиви совісті та якою мірою державні органи можуть оцінювати їх “щирість”. Венеційська комісія у висновку CDL-AD(2025)006 прямо вказує, що право на сумлінну відмову не має перетворюватися на формальність або каральну пастку, а процедура перевірки переконань повинна бути організована так, щоб не порушувати саму сутність свободи совісті; водночас держави можуть перевіряти добросовісність заяви, але не можуть вимагати від особи носити чи використовувати зброю за будь-яких умов [13]. Це означає, що держава перевіряє, чи переконання не є ситуативною вигадкою, але не оцінює “достатній рівень релігійності”.

Я. Митровка, аналізуючи українську проблематику криз призму європейських стандартів, звертає увагу, що вузька прив’язка права до членства в конкретних релігійних організаціях і відсутність зрозумілих критеріїв часто створює надмірну дискрецію адміністративних органів та нерівність підходів [3]. Ризик дискреції справді високий, однак у мобілізації держава має легітимний інтерес відсікати симуляцію переконань. Тому необхідні уніфікація критеріїв та процесуальних гарантій, наприклад, які докази допустимі, який строк розгляду, чи є незалежний перегляд, як виключити упередженість.

Варто зауважити, що сучасна конфігурація українського регулювання в умовах мобілізації створює три групи ризиків потенційної невідповідності стандартам Ради Європи:

– *ризик “де-факто” виключення права у мобілізації*: коли судова практика констатує, що законодавство не дає можливості реалізувати відмову від мобілізації за переконаннями, право стає декларативним. У логіці Венеційської комісії це може виглядати як ситуація, коли право не може бути повністю виключеним під час війни, навіть якщо держава має ширші межі розсуду;

– *ризик порушення процесуальних гарантій*: якщо держава не забезпечує незалежний, оперативний і неупереджений розгляд заяв — ЄСПЛ може оцінювати це як порушення Конвенції;

– *ризик дискримінації та непропорційності*: вузьке трактування переконань лише як “належності до певної релігійної організації”, нерівність доступу до альтернативних опцій, або “каральна” модель реагування (коли особу фактично примушують до військової моделі служби) можуть підсилювати аргументи про непропорційність втручання і/або дискримінаційні наслідки.

Водночас, говорячи про перспективи звернення до ЄСПЛ, важливо зберігати юридичну точність: заявник має пройти стандартні етапи вичерпання національних засобів правового захисту і довести, що держава не забезпечила дієвої альтернативи та/або процедури. Для України додатковим “маяком” виступає висновок Венеційської комісії CDL-AD(2025)006, який прямо підкреслює неможливість повного виключення conscientious objection у час війни [13].

Таблиця 3

Проблеми реалізації права під час мобілізації: колізії, ризики, наслідки

Проблема	Нормативна/практична причина	Ризик невідповідності стандартам Ради Європи
Доступ до альтернативної служби під час мобілізації фактично заблокований	Закон про альтернативну службу “прив’язаний” до строкової служби; мобілізація регулюється окремо	Де-факто виключення права під час війни, що суперечить підходу Венеційської комісії
Різні стандарти “визнання переконань” і широка дискреція	Відсутність уніфікованих критеріїв, короткі строки мобілізації, різні адміністративні підходи	Ризик непропорційності та дискримінації; процедурна вразливість за ст. 9
Процедура не гарантує незалежності/неупередженості	Розгляд у “військовій” логіці без ефективного перегляду	Порушення ст. 9 у процедурному аспекті
Судова практика: переконання не звільняють від відповідальності за відмову	Правові позиції ККС ВС щодо ст. 336 КК	Посилює аргумент про відсутність ефективної альтернативи

Авторська розробка.

Таким чином, в умовах воєнного стану українська правова система фактично стикається з ситуацією, коли право на сумлінну відмову існує на рівні конституційного принципу, але не має належного мобілізаційного механізму реалізації. Судова практика демонструє домінування мобілізаційного підходу як імперативного обов'язку для альтернативної служби. У європейській оптиці такі умови потенційно породжують ризики порушення стандартів Ради Європи, насамперед через де-факто виключення права під час війни, дефіцит процесуальних гарантій і незалежності розгляду, а також непропорційність та дискреційність оцінки переконань. Орієнтиром для корекції виступають вимоги ЄСПЛ щодо процедурної справедливості та позиція Венеційської комісії про неприпустимість повного виключення conscientious objection і примусу до носіння/використання зброї за будь-яких обставин.

З урахуванням проведеного аналізу стандартів Ради Європи, позиції Венеційської комісії, національного законодавства та судової практики, напрями вдосконалення правових механізмів доцільно розглядати як системний комплекс: нормативна адаптація + процедура + інституційна архітектура + запобіжники від зловживань. Ключовою проблемою української моделі є те, що право на сумлінну відмову структурно не інтегроване в режим мобілізації. Саме тому першочерговим напрямом удосконалення має стати нормативне “перепрошивання” законодавства відповідно до стандартів Ради Європи. Йдеться про зміну нормативної логіки: альтернативна служба має бути визначена як самостійна форма виконання конституційного обов'язку, доступна і в умовах мобілізації. З урахуванням стандартів Ради Європи та висновку Венеційської комісії, гармонізація має охоплювати:

- включення мобілізаційного виміру до законодавства про альтернативну службу;
- пряму заборону примусу conscientious objector до носіння або застосування зброї;
- закріплення альтернативної служби як цивільної, некаральної та суспільно корисної діяльності;
- нормативне відображення принципів пропорційності та недискримінації.

На нашу думку, саме відмова від вузької моделі “замість строкової” є ключовою передумовою узгодження українського права з європейською традицією, де conscientious objection розглядається як стійкий елемент системи прав людини, а не як тимчасовий виняток.

Аналіз практики ЄСПЛ, зокрема, справа Bayatyan, Papavasiliakis та позиції Венеційської комісії переконливо демонструє: ядром захисту свободи совісті є не лише норма, а процедура. В українських умовах саме процедурний дефіцит трансформує право на альтернативну службу у декларативну конструкцію.

Я. Митровка слушно вказує, що відсутність чітких процесуальних правил породжує надмірну дискрецію та правову непередбачуваність [3]. Ми вважаємо, що в умовах війни процедура повинна виконувати подвійну функцію – гарантувати реальність права та запобігати його інструменталізації для ухилення.

Тому доцільно нормативно закріпити спеціальну мобілізаційну процедуру розгляду заяв про сумлінну відмову, яка включає:

- визначені строки подання і розгляду заяв;
- стандартизований перелік допустимих доказів (життєва послідовність переконань, попередня поведінка, свідчення, документи релігійних/пацифістських спільнот, особисті пояснення);
- обов’язкову мотивованість рішення;
- право на оперативне судове оскарження;
- презумпцію цивільної альтернативи за умови доведеності щирих переконань.

Ми вважаємо, що саме така процедура відповідає стандарту необхідності в демократичному суспільстві, оскільки держава контролює добросовісність, але не нівелює сутність свободи совісті.

Окремою проблемою української практики є інституційна залежність механізмів ухвалення рішень. ЄСПЛ у справі *Papavasylakis v. Greece* наголосив, що орган, який розглядає заяви *conscientious objectors*, повинен бути достатньо незалежним від військової вертикалі [15]. В умовах повномасштабного вторгнення доцільно інституційно розмежувати функцію мобілізації та функцію оцінки переконань і надання статусу *conscientious objector*. Оптимальною є модель міжвідомчого цивільного органу (або спеціальних комісій при органах юстиції/соціальної політики), до складу якого входять юристи-публіцисти, фахівці з прав людини, та представники органів державної влади. Така інституційна конструкція дозволить зменшити ризики упередженості, забезпечити належну аргументацію рішень, підвищити довіру до процедури, а також узгодити національну практику зі стандартами Ради Європи. Без інституалізації процедури за межі суто військового адміністрування будь-яка нормативна реформа залишатиметься формальною.

Найчутливішим аспектом є поєднання реальності свободи совісті та ефективності мобілізації. Стандарти Ради Європи не вимагають звільнення від обов’язку захисту держави. Вони вимагають трансформації способу його виконання. Саме тому запобігання зловживанням має здійснюватися не через заперечення права, а через якісну процедуру та зміст альтернативної служби. До таких механізмів належать:

- чітка прив’язка альтернативної служби до критично важливих цивільних сфер (медицина, реабілітація, логістика, гуманітарні місії, інфраструктура);
- порівнянна тривалість та інтенсивність служби;

ISSN 3041-1793 Online

– контроль виконання альтернативних обов'язків;
– відповідальність за завідомо неправдиві заяви, доведені у процедурному порядку.

Отже, цивільна корисність альтернативної служби є ключовим інструментом балансу, де особа не усувається від внеску в оборону України, але здійснює його у формі, сумісній із її переконаннями.

Таблиця 4

Напрями вдосконалення правових механізмів реалізації сумлінної відмови

Напря́м	Змі́ст	Відповідність стандартам Ради Європи	Очікуваний ефект
Гармонізація законодавства	Інтеграція альтернативної служби в режим мобілізації, зміна концепції Закону №1975-ХІІ	Венеційська комісія, практика ЄСПЛ	Усунення нормативної прогалини
Процедурні гарантії	Чітка, строкова, мотивована та оскаржувана процедура	Paravasilakis v. Greece	Реальність права + правова визначеність
Інституційний механізм	Незалежні цивільні комісії	Стандарти Ради Європи щодо неупередженості	Зменшення дискреції та конфлікту інтересів
Запобігання зловживанням	Контроль, відповідальність, суспільно корисна альтернатива	Принцип пропорційності	Баланс свободи совісті й обороноздатності

Авторська розробка.

Таким чином, напрями вдосконалення правових механізмів у сфері сумлінної відмови повинні ґрунтуватися на моделі інституційно й процедурно забезпеченого балансу. Гармонізація законодавства зі стандартами Ради Європи, створення незалежної процедури, інституційне розмежування функцій та розвиток змістовної цивільної альтернативи дозволяють одночасно зміцнити обороноздатність держави й забезпечити дотримання свободи совісті навіть в умовах воєнного стану.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження підтверджує, що право на відмову від військової служби з мотивів совісті у праві Ради Європи розглядається як складова свободи думки, совісті та релігії і не може бути

повністю виключене навіть в умовах війни. Практика ЄСПЛ та позиція Венеційської комісії формують стандарт, за яким держава має право вимагати виконання обов'язку перед суспільством, однак зобов'язана забезпечити реальну, цивільну й некаральну альтернативу. В Україні, попри конституційне закріплення цього права, чинна модель залишається неадаптованою до умов мобілізації, що фактично призводить до його де-факто звуження та домінування мобілізаційного підходу в судовій практиці.

Обґрунтовано, що ключова проблема полягає не у відсутності конституційної гарантії, а у відсутності спеціального мобілізаційного механізму альтернативної служби. Прив'язка законодавства про альтернативну службу до строкової служби та відсутність чіткої процедури в умовах воєнного стану перетворюють право на сумлінну відмову на декларативне, що створює ризики невідповідності стандартам Ради Європи у частині пропорційності та процесуальних гарантій.

У зв'язку з вищезазначеним доцільним є комплексне вдосконалення правового регулювання шляхом нормативної інтеграції альтернативної служби в режим мобілізації, закріплення її як самостійної цивільної форми виконання конституційного обов'язку та прямої заборони примусу до носіння або застосування зброї. Особливого значення набуває створення спеціальної, незалежної та процесуально гарантованої процедури розгляду заяв про сумлінну відмову. Альтернативна служба має бути пов'язана із суспільно корисною діяльністю у критично важливих цивільних сферах, що дозволить забезпечити баланс між потребами оборони держави та збереженням сутності свободи совісті навіть в умовах воєнного стану.

Література:

1. Законодавство України не передбачає виключення з обов'язку проходити військову службу під час мобілізації на підставі релігійних чи інших переконань Верховний Суд України. 27 жовтня 2025 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/presidentr/news/1903813>
2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР, Стаття 35. URL: <https://constitution.in.ua/articles/35>
3. Митровка Я. В. Альтернативна (невійськова) служба в Україні та Чеській Республіці: порівняльне дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право"*. Випуск 89: частина 3, 2025. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.2>
4. Мохончук Б., Ковтуненко О. Альтернативна (невійськова) служба: міркування совісті, міжнародні стандарти, судова практика, проблеми. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 1. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2025-1/pdfs/5-bohdan-mokhonchuk-oleksandra-kovtunenکو-alternatyvna-sluzhba-mirkuvan-sovisti-mizhnarodni-standarty-sudova-praktyka-problemy.pdf>
5. Постанова Верховного Суду – Касаційного кримінального суду від 21 січня 2025 р. № 344/7666/22. LIGA:ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C029991>
6. Про альтернативну (невійськову) службу : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1975-XII. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1975-12>

ISSN 3041-1793 Online

7. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 червня 1993 р. № 3543-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>

9. Рабінович С. Заміна виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою як позитивне зобов'язання держави в умовах воєнного стану: pro et contra. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 2. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2025-2/pdfs/4-serhii-rabinovych-zamina-vykonannia-viiskovoho-oboviazku-alternatyvnoiu-neviiskovoio-sluzhboiu-yak.pdf>

10. Суд розглядає справу за конституційними скаргами щодо проходження військової служби з урахуванням релігійних переконань. Конституційний Суд України. 2 жовтня 2025 р. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglydayaye-spravu-za-konstytuciynymy-skargamy-shchodo-prohodzhennya-viyskovoyi-sluzhby-z>

11. Ciucă, Aurora. The Right to Conscientious Objection. *Logos Universality Mentality Education Novelty (Section: Law)*, vol. 5, no. 1, June 2017, pp. 17–27. DOI: <http://dx.doi.org/10.18662/lumenlaw.2017.0501.02>

12. Council of Europe: Committee of Ministers. Recommendation No. R (87) 8 to Member States Regarding Conscientious Objection to Compulsory Military Service, 9 April 1987. URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/coeministers/1987/en/88968>

13. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Amicus curiae brief on alternative (non-military) service (Opinion No. 1219/2024), CDL-AD(2025)006-e, adopted by the Venice Commission at its 142nd Plenary Session (Venice, 14–15 March 2025). URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282025%29006-e>

14. European Court of Human Rights. Case of Bayatyan v. Armenia (Application no. 23459/03), Judgment of 7 July 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105611>

15. European Court of Human Rights. Papavasiliakis v. Greece (Application no. 66899/14), Judgment of 15 September 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-11317>

16. European Court of Human Rights. Savda v. Turkey (Application no. 40385/10), Judgment. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-3891>

17. Muzny, Petr. Bayatyan v Armenia: The Grand Chamber Renders a Grand Judgment. *Human Rights Law Review*, vol. 12, no. 1, March 2012, pp. 135-147.

18. OHCHR and conscientious objection to military service. URL: <https://www.ohchr.org/en/conscientious-objection>

19. Recommendation 1518 (2001): Exercise of the right of conscientious objection to military service in Council of Europe member states, adopted 23 May 2001. URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/coepace/2001/en/90478>

20. Recommendation CM/Rec(2010)4 on human rights of members of the armed forces (Adopted by the Committee of Ministers on 24 February 2010). URL: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805cf8ef>

21. UN Human Rights Committee (HRC). CCPR General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion), CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, 30 July 1993. URL: <https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1993/en/13375>

References:

1. Verkhovnyi Sud Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy ne peredbachaie vykliuchennia z oboviazku prokhodyty viiskovu sluzhbu pid chas mobilizatsii na pidstavi relihiinykh chy inshykh perekonan [Legislation of Ukraine does not provide for exemption from the obligation to perform

military service during mobilization on the basis of religious or other beliefs]. 27 October 2025. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1903813> [in Ukrainian].

2. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR, stattia 35 [Constitution of Ukraine of 28 June 1996 No. 254k/96-VR, Article 35]. URL: <https://constitution.in.ua/articles/35> [in Ukrainian].

3. Mytrovka, Ya. V. Alternatyvna (neviiskova) sluzhba v Ukraini ta Cheskii Respublitsi: porivnialne doslidzhennia [Alternative (non-military) service in Ukraine and the Czech Republic: a comparative study]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia "Pravo". Issue 89, part 3, 2025. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.2> [in Ukrainian].

4. Mokhonchuk, B., Kovtunenکو, O. Alternatyvna (neviiskova) sluzhba: mirkuvannia sovisti, mizhnarodni standarty, sudova praktyka, problemy [Alternative (non-military) service: conscientious objection, international standards, case law, problems]. Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava, 2025, no. 1. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2025-1/pdfs/5-bohdan-mokhonchuk-oleksandra-kovtunenکو-alternatyvna-sluzhba-mirkuvan-sovisti-mizhnarodni-standarty-sudova-praktyka-problemy.pdf> [in Ukrainian].

5. Postanova Verkhovnoho Sudu – Kasatsiinoho kryminalnoho sudu vid 21 sichnia 2025 r. № 344/7666/22 [Ruling of the Supreme Court – Criminal Cassation Court of 21 January 2025 No. 344/7666/22]. LIGA:ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C029991> [in Ukrainian].

6. Pro alternatyvnu (neviiskovu) sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 12 hrudnia 1991 r. № 1975-XII [On alternative (non-military) service: Law of Ukraine of 12 December 1991 No. 1975-XII]. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1975-12> [in Ukrainian].

7. Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 25 bereznia 1992 r. № 2232-XII [On military duty and military service: Law of Ukraine of 25 March 1992 No. 2232-XII]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1992, no. 27, art. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> [in Ukrainian].

8. Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 1993 r. № 3543-XII [On mobilization preparation and mobilization: Law of Ukraine of 21 June 1993 No. 3543-XII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> [in Ukrainian].

9. Rabinovych, S. Zamina vykonannia viiskovoho oboviazky alternatyvnoiu (neviisko voiu) sluzhboiu yak pozytyvne zoboviazannia derzhavy v umovakh voiennoho stanu: pro et contra [Replacement of military duty with alternative (non-military) service as a positive obligation of the state under martial law: pro et contra]. Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava, 2025, no. 2. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2025-2/pdfs/4-serhii-rabinovych-zamina-vykonannia-viiskovoho-oboviazku-alternatyvnoiu-neviiskovoioiu-sluzhboiu-yak.pdf> [in Ukrainian].

10. Konstytutsiinyi Sud Ukrainy. Sud rozghliadaie spravu za konstytutsiinymy skarhamy shchodo prokhozhenia viiskovoi sluzhby z urakhuvanniam relihiinykh perekonan [The Constitutional Court considers a case on constitutional complaints regarding military service taking into account religious beliefs]. 2 October 2025. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadaye-spravu-za-konstytutsiynymy-skargamy-shchodo-prokhozheniya-viiskovoyi-sluzhby-z> [in Ukrainian].

11. Ciucă, Aurora. The Right to Conscientious Objection. Logos Universality Mentality Education Novelty (Section: Law), vol. 5, no. 1, June 2017, pp. 17–27. DOI: <http://dx.doi.org/10.18662/lumenlaw.2017.0501.02>

12. Council of Europe: Committee of Ministers. Recommendation No. R (87) 8 to Member States Regarding Conscientious Objection to Compulsory Military Service, 9 April 1987. URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/coeministers/1987/en/88968>

ISSN 3041-1793 Online

13. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Amicus curiae brief on alternative (non-military) service (Opinion No. 1219/2024), CDL-AD(2025)006-e, adopted by the Venice Commission at its 142nd Plenary Session (Venice, 14–15 March 2025). URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282025%29006-e>

14. European Court of Human Rights. Case of Bayatyan v. Armenia (Application no. 23459/03), Judgment of 7 July 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105611>

15. European Court of Human Rights. Papavasiliakis v. Greece (Application no. 66899/14), Judgment of 15 September 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-11317>

16. European Court of Human Rights. Savda v. Turkey (Application no. 40385/10), Judgment. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-3891>

17. Muzny, Petr. Bayatyan v Armenia: The Grand Chamber Renders a Grand Judgment. Human Rights Law Review, vol. 12, no. 1, March 2012, pp. 135-147.

18. OHCHR and conscientious objection to military service. URL: <https://www.ohchr.org/en/conscientious-objection>

19. Recommendation 1518 (2001): Exercise of the right of conscientious objection to military service in Council of Europe member states, adopted 23 May 2001. URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/coespace/2001/en/90478>

20. Recommendation CM/Rec(2010)4 on human rights of members of the armed forces (Adopted by the Committee of Ministers on 24 February 2010). URL: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805cf8ef>

21. UN Human Rights Committee (HRC). CCPR General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion), CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, 30 July 1993. URL: <https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1993/en/13375>

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.02.2026

Науково-практичний журнал

«Національні інтереси України»

№ 2(19) 2026

Формат 60x90/8. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 8,2.

Видавець:

ФОП «Жукова Ірина Віталіївна», Свідоцтво серія ДК № 7425 від 09.08.2021 р.